

Vaizduotės ir idėjų žemėlapiai: inovatyvių vizualizavimo formų taikymas mene, kultūros komunikacijoje, edukacijoje

Tyrimo ataskaita, 2017-2019

Projekto vadovas: dr. Vytautas Michelkevičius

Tyrėjai: Arnas Anskaitis, dr. Tomas S. Butkus, Vitalij Červiakov, Christoph Fink, Nikolaus Gansterer, dr. Aldis Gedutis, dr. Giedrė Godienė, dr. Sandra Kazlauskaitė, dr. Lina Michelkevičė, dr. Astrit Schmidt-Burkhardt

Tyrimą finansavo: Lietuvos kultūros taryba ir Vilniaus dailės akademija

Pagrindinis tyrimo rezultatas – kolektyvinė monografija:

Lina Michelkevičė ir Vytautas Michelkevičius (sud.). „Diagraminės vaizduotės atlasas: žemėlapiai tyrimuose, mene ir edukacijoje / Atlas of Diagrammatic Imagination: Maps in Research, Art and Education“, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2019

Vilniaus dailės akademija

2019

Lina Michelkevičė & Vytautas Michelkevičius

Diagraminės vaizduotės atlasas

žemėlapiai tyrimuose,
mene ir edukacijoje

anapus

apie

arba

atlasą 1-208

atlasas 1-208

atlaso 1-208

darbuose

diagramatikos 45-63

diagraminės 1-208

diagraminiai 1-208

diagramos 1-208

edukacijoje 1-208

ėjimo 137-148,

185-191

erdvės 15-33, 97-114,

115-136, 137-148,

173-183, 185-191

galia 35-44, 149-158

garsovaizdžiai 149-158

geografijos 15-33,

35-44, 65-95,

159-170, 185-191

grafinio 1-208

į

įkūnytose 97-114,

149-158, 185-191

ir

įsipainiojusi 65-95

išplėstiniai 149-158

įvadas 3-13

judėjimų 97-114,

137-148, 185-191

jungtis 3-13, 193-205

kaip

kuo

legenda 3-13

link

m(eninink)us 65-95,

193-205

magistrantų 193-205

menas 1-208

mene 1-208

meno 1-208

naujosios 45-63

netvarka 173-183

nuo

paradigmos 1-208

pasakojimo 15-33,

173-183

pastebėjimai 35-44

paviršiai 97-114,

115-136, 173-183

praktika 1-208

praktikas 1-208

praktikos 1-208

prisijaukinti 185-191

ribų 3-13

rytus

saulės

šiapus

šiaurę

tarp

teorijos 1-208

teritoriją 3-13, 15-33,

65-95, 137-148, 185-191

tyrimo 1-208

tyrimuose 1-208

už

vaizdavimo 1-208

vaizdų 1-208

vaizduotės 1-208

valla 35-44

vietą 15-33, 65-95,

137-148, 173-183,

185-191

žavi

žemėlapiai 1-208

žemėlapiavimo 1-208

žemėlapių 1-208

žemės 15-33,

137-148

a

about

and

appealing

art 1-208

as

atlas 1-208

beyond

concerning 3-13

connecting 159-170,

185-191, 193-205

diagrammatic 1-208

diagrammatics 45-63

diagrams 1-208

earth 15-33, 137-148

east

education 1-208

educational 1-208

embodied 97-114,

149-158, 185-191

expanded 149-158

for

geography 15-33,

35-44, 65-95,

159-170, 185-191

graphic 1-208

image 1-208

imagination 1-208

in

introduction 3-13

legend 3-13

limits 3-13

MA 193-205

mapping 1-208

maps 1-208

movements 97-114,

137-148, 185-191

narrative 15-33

network 65-95,

173-183

new 45-63

north

notes 35-44,

137-148

of

on

or

paradigm 1-208

places 15-33, 65-95,

137-148, 173-183,

185-191

power 35-44, 149-158

practice 1-208

practices 1-208

research 1-208

so

soundscapes 149-158

spaces 15-33, 97-114,

115-136, 137-148,

173-183, 185-191

studies 45-63,

193-205

sun

surfaces 97-114,

115-136, 173-183

tangle(gram) 65-95

territory 3-13, 15-33,

65-95, 185-191

the

theory 1-208

to

towards

visualization 1-208

walking 137-148,

185-191

way 185-191

what's

will 35-44

with

within

Atlas of Diagrammatic Imagination

Maps in Research, Art
and Education

Turinys

Tyrimo koncepcija	3
Tikslas ir uždaviniai	4
Metodologija	5
Tyrimo eiga	7
Pranešimai ir publikacijos	7
Kūrybinės dirbtuvės ir seminarai	8
Kolektyvinė monografija	8
Diagraminės vaizduotės atlasas: žemėlapiai tyrimuose, mene ir edukacijoje (įvadas ir ištraukos) ...	9

Tyrimo koncepcija

Informacijos perteklius – kultūroje, edukacijoje, viešojoje komunikacijoje – gali būti įvardintas kaip viena šių dienų problemų. Šiame tyrimų projekte klausama, kaip kūrybiškai susitvarkyti su duomenų srautais, – tiek apčiuopiamais bei viešais, tiek individualiais minties bei vaizduotės produktais? Kaip juos organizuoti, archyvuoti, susieti, išreikšti, komunikuoti ir pritaikyti, kad jie būtų maksimaliai naudingi įvairiems visuomenės sektoriams ir veikloms? Kaip komunikuoti ir populiarinti kultūrą bei mokslą visuomenėje, kuri nebeturi laiko tekstams ir paskaitoms? Ir kaip priartinti edukaciją prie šiuolaikinio mokinio, kurio smegenys veikia interneto naršyklės principu ir atsisako priimti linijiniu būdu perduodamą informaciją?

Inovatyvios meninės vaizduotės ir raiškos formos gali būti pritaikomos šioms problemoms spręsti: tai vaizduotės ir idėjų žemėlapiai, kitaip tariant, materializuotas mąstymas. Naujos meninių praktikų įkvėptos vizualizavimo formos leidžia greitai, vienoje plotmėje išskleisti keliasluoksnius saitus ir įvairių pusių argumentus, susieti iš pažiūros tolimas idėjas, atrasti nenumatytus ryšius, pristatyti įvairių medijų informaciją (tekstinę, vaizdinę, grafinę, tinklinę). Toks komunikavimas pakeičia keliasdešimties puslapių tekstų sklaidymą, efektyviau perduoda turinį ir padeda įtikinti auditoriją.

Šiame tyrimo projekte atsigręžiama į tai, kaip žemėlapiavimo įrankiai naudojami meno ir kultūros praktikose, siekiant išryškinti inovatyvų, kūrybišką požiūrį į „kartografavimą“ ir pasiūlyti jo pritaikymą kituose sektoriuose: kultūros ir tyrimų sklaidoje, kūrybinėse industrijose, viešojoje komunikacijoje.

Pastarąjį dešimtmetį, plėtojantis meninio tyrimo paradigmai, menininkai, rašytojai, kūrėjai savo parodose ir knygose vis dažniau svarsto apie vaizdinius įrankius kaip alternatyvą kalbinei komunikacijai. Tačiau iki šiol pasaulyje ir juo labiau Lietuvoje stinga tarpdisciplininių tyrimų apie tokių vaizduotės ir idėjų žemėlapių perduodamą pranešimą, naudą, estetiką, įtikinamumą. Trūksta analizės ir pasiūlymų, kaip jie galėtų būti pritaikomi kultūroje, edukacijoje ir kitokiose praktikose.

Šis projektas tiria žemėlapiavimą kaip eksperimentinį įrankį ir kalbą, kuri gali būti naudojama tyrėjų, menininkų, kūrybininkų, komunikacijos specialistų, moderatorių, edukatorių. Vakarų Europoje vis dažniau vengiama kalbos tironijos, papildant ar net pakeičiant ją vaizdine komunikacija ir diskusija (pvz., mokslo konferencijose greta žodinių monologų pristatomi vaizdiniai stendiniai pranešimai; verslo susitikimams „protokoluoti“ samdomi dizaineriai ar piešėjai, kurie grafinėmis priemonėmis perteikia susitikimo turinį). Lietuvoje tokios praktikos tebėra gana retos, nes trūksta informacijos, pavyzdžių ir tiesiog vizualinio raštingumo, kaip tokias priemones naudoti ir interpretuoti.

Vaizduotės ir idėjų žemėlapiai gali būti ir kūrybiška, mąstymą išlaisvinanti ir uždeganti edukacijos forma. Jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikams, kurie pasaulio dėsnių ir sąsajų dar nėra pasiruošę konceptualizuoti kalba, įvairūs vizualizavimo būdai, arba materialusis mąstymas, yra artimesnis ir lengviau įvaldomas. Vyresniems mokiniams žemėlapiavimas gali būti patraukli kūrybiško mokymosi priemonė, padedanti suvaldyti baigiamosiose klasėse užgriūvančius informacijos srautus. Ji gali būti taikoma ir oficialioje edukacijoje (bendrojo lavinimo mokyklose, kultūros įstaigų edukacijos užsiėmimuose, ir pan.), ir asmeninėje mokymosi erdvėje. Žemėlapiavimas tinka šiandienos mokiniui, nes jis artimas „tinkliniam“ mąstymui: čia gali būti greitai atveriamos sąsajos tarp pačios skirtingiausios informacijos, peršokama nuo vienos minties prie kitos, derinamos skirtingos medijos.

Tikslas ir uždaviniai

Tyrimo „Vaizduotės ir idėjų žemėlapiai“ tikslas yra iširti, aprašyti, pristatyti, atvaizduoti ir praktiškai išbandyti žemėlapiais ir diagramomis paremtus vizualizavimo būdus ir jų taikymą tyrimuose, kultūroje, komunikacijoje ir edukacijoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti „žemėlapio“ ir „diagramos“ sąvokas, jų skirtumus, vartojimo kontekstus, reikšmių svyravimus skirtinguose kontekstuose ir kalbose. Padėti pagrindą šių sąvokų praplėtimui, greta techninių ir reprezentacinių reikšmių įtraukiant ir išryškinant vaizduotės, patirties, jusliškumo matmenis.

2. Išanalizuoti žemėlapių ir diagramų naudojimą tyrimų, kūrybos ir komunikacijos praktikose iš filosofijos, menotyros, meninio tyrimo perspektyvų.
3. Pritaikyti kūrybinio žemėlapiavimo metodus tyrimuose, kūrybinėse dirbtuvėse moksleiviams ir seminaruose studentams.
4. Tyrimo rezultatus paskelbti monografijoje, skirtoje įvairių sričių menininkams, tyrėjams, edukatoriams.

Metodologija

Šiame tarpdisciplininiam tyrime derinama:

1. Menotyrininkų, sociologų ir filosofų komandos atliekama žemėlapio ir diagramos sampratos, istorinės raidos, žemėlapiavimo praktikų analizė, tipologizavimas ir aprašymas;
2. meniniai ir kiti praktiniai tyrimai, kuriuose žemėlapiai ir diagramos patys naudojami kaip įrankiai;
3. praktiniai tyrimai, integruojantys edukacines praktikas, t. y. žemėlapiavimo metodų taikymai kūrybinėse dirbtuvėse ir seminaruose, kurie tuo pačiu metu yra tyrėjų meninės ar tyrimų praktikos dalis.

Šiuo tyrimu siekiama integruoti performatyvias, arba praktika grįstas, metodologijas greta humanitariniams ir socialiniams mokslams įprasto kokybinio tyrimo. Meno pedagogas ir tyrėjas Bradas Hasemanas 2006 m. performatyvuojį tyrimą apibūdino kaip trečiąją tyrimų paradigmą.¹ Pasak Hasemano, tarp tyrėjų ryškėja tendencija vengti metodologinių kokybinio tyrimo apribojimų ir rašytinių rezultatų akcentavimo – tokie tyrėjai yra linkę tyrimą atlikti vadovaujantis būtent praktika. Užuoat prisidėję prie disciplinos intelektualumo ar konceptualumo tokie tyrimai padeda tobulinti praktiką ir naujas praktikos epistemologijas, gautas iš to, kaip tyrėjas pats supranta, ką reiškia veikti konkrečiame kontekste. Performatyvus tyrimas reiškia tai, kad į praktiką žvelgiama kaip į pagrindinę tyrimo veiklą, kuri tuo pačiu metu yra ir materialių praktikos rezultatų pristatymas.

---

¹ Brad Haseman, „A Manifesto for Performative Research“, in: *Media International Australia incorporating Culture and Policy 118: Practice-Led Research*, 2006, p. 98–106.

Hasemanas taip apibūdina performatyvių tyrimų veiklą ir eigą:

1. Tyrimas pradedamas ne nuo problemos ar hipotezės formuluotės, o nuo „susidomėjimo praktika“ ar „panirimo į praktiką“.
2. Praktika besivadovaujantys tyrėjai reikalauja, kad tyrimo rezultatai ir žinija būtų sukurti jų praktikų simboline kalba ir formomis. Jie nenori savo rezultatų ir praktikos paversti skaičiais (kiekybiniais duomenimis) ir žodžiais (kokybiniais duomenimis), kaip įprasta tradicinėse tyrimo paradigmos. Pasirenkamos pristatomosios, sodrios, kitaip tariant, materialios praktikos formos: statiški ir judantys vaizdai, muzika, gyvas veiksmas (performansas), skaitmeninis kodas ir t. t.

Performatyvaus tyrimo metodologija pagrindžia galimybę tyrimuose naudoti diagraminio vizualizavimo ir žemėlapiavimo metodus. Šiame tyrime žemėlapiavimo praktikos tiriamos ne tik įprastais humanitarinių ir socialinių mokslų metodais (analizuojant, aprašant, tipologizuojant), bet ir taikant pačios praktikos įrankius, t. y. kuriant vaizduotės ir minčių žemėlapius ir naudojantis jais kaip paveikia tyrimo rezultatų pristatymo ir sklaidos forma. Tyrime žemėlapiai ir diagramos ne tik iliustruoja teiginius apie juos ar yra tyrimo objektai, bet ir patys yra teiginiai, tyrimų išsklotinės, edukacijos įrankiai ir rezultatai.

„Žemėlapiavimas“ (anglų k. *mapping*) čia reiškia vizualų „žymėjimą“ bei vizualių produktų (išsklotinių) kūrimą. Nors sąvokos „žemėlapiavimas“ šaknys yra geografiijoje ir kartografiijoje, čia „žemėlapis“ vartojamas kaip bendresnis, skėtinis terminas, apimantis skirtingas ir įvairiose srityse taikomas diagraminio pateikimo ir išklojimo formas. Pasak kuratoriaus Thomaso Thielio² viena iš augančio diagramų populiarumo priežasčių yra stiprėjantis ryšys tarp meno bei mokslo ir pačios diagramos sampratos kaita ir plėtra. Diagrama reiškia ir abstrakčias reprezentacijos formas meno istorijoje, ir moksle naudojamus analitinius instrumentus. Diagramos nebėra suprantamos kaip vien tik iliustracijos, bet kaip nepriklausomos vizualios formos. Vaizdo, teksto ir erdvinės grafinės organizacijos sujungimas įgalina tam tikrą vizualinį mąstymą, kuris turi potencialą atskleisti naujas išvalgas. Tačiau diagramos ne tik indeksuoja ir pristato

---

² Thomas Thiel (Ed.), *Schaubilder*, Sternberg Press, 2013.

žinias bei iškelia problemas, bet taip pat kontroliuoja, susiaurina ir disciplinuoja žinias ir jų suvokimą.

Taigi žemėlapiavimas ir vizualizavimas kaip metodai gali padėti suprasti sudėtingas sąvokas ir ryšius tarp jų, perteikti įvairaus tipo žinias, palengvinti tyrimo eigą, ir sykiu – gali būti naudojami pristatant tyrimo rezultatus.

Tyrimo eiga

Projekte kartu ir savarankiškai dirbo skirtingi tyrėjai ir praktikai iš filosofijos, komunikacijos mokslų, menotyros, meninio tyrimo, grafinio vizualizavimo sričių. Kiekvienas jų tyrimą atliko sau priimtina forma ir įprastais įrankiais: todėl tyrimo rezultatus sudaro ir tiriamieji tekstai (kai kurie jų kombinuoti su diagramomis), ir žemėlapiai, ir praktinės veiklos aprašymai.

Tyrimo rezultatus galima išskirstyti į kelias pagrindines grupes: tyrimo metu vykęs viešinimas pranešimuose ir publikacijose; kūrybinės dirbtuvės ir seminarai; ir galiausiai viską reziumuojantis leidinys – kolektyvinė monografija *Diagraminės vaizduotės atlasas: žemėlapiai tyrimuose, mene ir edukacijoje* (VDA leidykla, 2019).

Pranešimai ir publikacijos

- Vytautas Michelkevičius, „Along Contours of Knowing: Mapping Artistic Research by Curator, Tutor, Artist, Researcher, ..., and Translator in Lithuania and Beyond“ // Please Specify! International Conference on Artistic Research – SAR 2017, 2017 m. balandžio 28–29 d., Helsinkio menų universitetas.
- Vytautas Michelkevičius, Lina Michelkevičė, „Other Virtuality: Tracing the 7eali n Maps and Diagrams within Artistic Research“ // VIRTUALITIES AND REALITIES, RIXC & Liepaja University MPLab Art Science Festival & Conference, Ryga, 2017 m. spalio 19–21 d.
- Aldis Gedutis „Į Rytus nuo Saulės, į Šiaurę nuo Žemės: žemėlapiai šiapus ir anapus pasakojimo“, in: *Sociologija: mintis ir veiksmai*, 2017, Nr. 2 (41), p. 79–99.
- Lina Michelkevičė, „Miesto prigimčių žemėlapiai“, in: *Dailė / Art*, 2017/1, p. 18–23.

- Vitalij Červiakov, „Gyvsidabrio nuotaika“, in: *Nidos meno kolonija. Apie Linijas ir ritualus: žurnalas*, Nr. 9, Vilniaus dailės akademijos Nidos meno kolonija, 2019, p. 20–35.
- Vitalij Červiakov, „Edukacija“, in: *Nidos meno kolonija. Apie Linijas ir ritualus: žurnalas*, Nr. 9, Vilniaus dailės akademijos Nidos meno kolonija, 2019, p. 76–77.

Kūrybinės dirbtuvės ir seminarai

- Vitalij Červiakov, vienos dienos dirbtuvės Nidos gimnazijos 6 klasės mokiniams (12–13 m.)
- Vitalij Červiakov, į mokymo programą integruotos ilgalaikės dirbtuvės Vilniaus Sofijos Kovalevskajos gimnazijos 11 klasės mokiniams (17–18 m.) kartu su mokytojomis Andželika Aleksandravičiūte ir Jelena Misiūniene, 2018–2019 m. m.
- „Vaizduotės ir idėjų žemėlapiai“ dirbtuvės 9-15 m. vaikams Vilniaus dailės akademijoje, autorius ir vadovas Tomas S. Butkus, asistentė Danuta Vansovič, 2017 12 16, 2018 01 13
- Vytautas Michelkevičius, žemėlapiavimo seminarai Vilniaus dailės akademijos meno magistrantams kurse „Teorinio darbo metodai“ (kurso vadovė – doc. dr. Agnė Narušytė), 2017–2019.

Kolektyvinė monografija

Pagrindiniai tyrimo rezultatai pristatomi kolektyvinėje monografijoje *Diagraminės vaizduotės atlasas: žemėlapiai tyrimuose, mene ir edukacijoje* (sudarytojai: Lina Michelkevičė ir Vytautas Michelkevičius, VDA leidykla, 2019), kurioje mokslininkai ir menininkai analizuoja diagramų ir žemėlapių svarbą pačiam tyrimo procesui ir jo pristatymui. Monografijos tikslas – praplėsti žemėlapio ir diagramos sąvokas, išanalizuoti jų specifiką, iširti taikymo praktikas ir galimybes. Čia publikuoti tyrimai – pristatyti tekstu, žemėlapiais ir diagramomis – pravartūs menotyros, medijų ir vizualumo studijų, literatūrologijos, urbanistikos, dizaino, garso meno, filosofijos, mokslo ir technologijų studijų (STS) edukologijos ir šių sričių sankirtų kontekstuose.

Diagraminės vaizduotės atlasą sudaro trys dalys

Pirmojoje dalyje tyrėjai įvairiais aspektais nagrinėja vaizduotės, idėjų ir diagraminius žemėlapius istoriniame, literatūriniame, menotyryniame, komunikacijos mokslų ir vizualumo studijų kontekstuose. Čia atskleidžiamos terminų „diagrama“ ir „žemėlapis“ reikšmės, skirtingos sampratos, pateikiami įvairūs žemėlapių ir diagramų pavyzdžiai, aptariami jų tipai ir formos, taikymo kontekstai.

Antrojoje dalyje tyrimas pristatomas naudojant daugiausia diagramavimo ir žemėlapiavimo metodus. Čia publikuojami žemėlapiai buvo sukurti menininkams ir kūrybininkams atsiliepus į kvietimą reflektuoti diagraminius savo kūrybos aspektus naudojantis tais pačiais – žemėlapiavimo ir diagramavimo – įrankiais. Tai bandymas tyrimą pristatyti nauju formatu – ne kalba (straipsniais), bet žemėlapiais ir diagramomis.

Trečioji knygos dalis skirta edukacijai. Čia pristatomi kelių dirbtuvių ir seminarų ciklą, skirtų įvairaus amžiaus moksleiviams, studentams, jauniems menininkams bei dizaineriams, eiga ir rezultatai kartu su dirbtuves ir seminarus vedusių menininkų ir tyrėjų įžvalgomis. Reikia pabrėžti, kad visiems dirbtuvių ir seminarų vedėjams žemėlapiavimas yra ir jų pačių praktikos dalis, taigi, dirbtuvėse jie taiko savo pačių tyrimo ir kūrybos metodus.

Skaitytojams pateikiamas *Diagraminės vaizduotės atlaso* įvadas bei ištraukos iš visų knygos dalių.

Diagraminės vaizduotės atlasas: žemėlapiai tyrimuose, mene ir edukacijoje (įvadas ir ištraukos)

